

Глобализацията на английския език и нуждата от нови подходи в неговото преподаване

Ирена Димова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (България)

Irena Dimova. THE GLOBALIZATION OF ENGLISH AND THE NEED FOR NEW TEACHING METHODS

Abstract. The development of English as an international language changes the situations of its use to a great extent. Nowadays language is increasingly used as a lingua franca, i.e. as an instrument of communication between people from different linguistic and cultural backgrounds. Even more frequent are the communicative situations in which non-native speakers of English form the majority. These new realities require new teaching methods. The present study places this need at the center of the research focus and finds possible paths which the teaching of English can take in context of globalization.

Keywords: globalization, English as an international language, teaching practices

Ирена Димова. ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА НА АНГЛИЙСКИЯ ЕЗИК И НУЖДАТА ОТ НОВИ ПОДХОДИ В НЕГОВОТО ПРЕПОДАВАНЕ

Резюме. Развитието на английския език като международен променя ситуацията на неговата употреба в голяма степен. В днешно време езикът все по-често се използва като лингва франка, т.е. средство за общуване между хора с различен езиков и културен произход. Все по-чести стават и комуникативните ситуации, в които неестествените носители на английския представляват мнозинство. Тези нови реалности водят със себе си нуждата от нови подходи в преподаването на езика. Настоящата статия поставя тази нужда в центъра на изследователския фокус и очертава евентуални пътища, по които обучението по английски език може да поеме в контекста на глобализация.

Ключови думи: глобализация, английският език като международен, преподавателски практики

Вълните на глобализация, заливащи съвременния свят, извеждат на преден план все по-честата нужда от средство за комуникация между хора с различен езиков и културен произход. Редица исторически, политически, икономически и социокултурни фактори отреждат ролята на подобно средство да изпълнява английският език. Развитието на английския като международен е неоспорим факт. Неговата глобализация започва далече в миналото и протича на различни етапи.

Първата вълна на разпространение на английския език се наблюдава още в периода XVI–XVIII в., когато езикът се разпростира отвъд Британските острови и достига Северна Америка, Австралия и Нова Зеландия. В резултат на този процес се раждат нови родноезикови разновидности: американски, канадски, австралийски, новозеландски английски. Колонизацията на територии в Африка и Азия през XIX в. довежда до втората вълна на разпространение на английския, когато той попада в многоезични общества и започва да изпълнява важни административни и свързващи функции като втори, често официален език. Този етап от разпространението на езика отново включва оформянето на варианти на английския, използван като втори. Добър пример в това отношение са разновидностите му в Индия, Нигерия, Сингапур и Филипините. Ключова роля за разширяване обхвата на английския изиграват също превръщането на Великобритания в „работилница на света“ по време на индустриалната революция през XIX в., както и бързият икономически растеж на Америка през XX в. Третата вълна на разпространение на английския е характерна за съвременния глобализиращ се свят, в който различни нации и култури често влизат в комуникация. Днес английският се използва за преодоляване на езикови бариери, осигуряване на достъп до информация и отваряне на вратите към международния бизнес, технологии, наука и образование.

Разпространението на английския език по света, както и неговите различни употреби намират своето обобщение в известния социолингвистичен модел на Качру (1985), който се състои от три концентрични кръга: вътрешен, външен и разширяващ се. Вътрешният кръг включва страните, в които английският е роден (напр. Великобритания, Ирландия, САЩ, Канада, Австралия, Нова Зеландия). Външният кръг обхваща страните, в които езикът се използва като втори (напр. Индия, Пакистан, Нигерия, Филипините), а разширяващият се – страните, в които той се изучава като чужд (напр. България, Китай, Полша и др.). Както посочва Георгиева (2012), новите вълни на разпространение на езика се случват предимно в разширяващия се кръг.

В резултат на глобализацията днес английският все по-често се използва като лингва франка, т.е. език за комуникация между хора, чиито родни езици се различават. Благодарение на новите технологии и по-лесното заличаване на времевите и пространствените различия между хората, все повече стават социалните групи, обединени от общи интереси, цели и комуникативни прак-

тики, които използват английския език като основно средство за общуване. Това е главната причина, поради която редица изследователи, работещи в областта на английския като международен, подчертават необходимостта от нови подходи в преподаването на езика.

Някои учени предлагат обучението по английски в условията на глобализация да се движи в посока отдалечаване от нормите, следвани от естествените носители на езика (Зайдълхофър 2001, Модино 2001, Маккей 2002, 2003, Дженкинс 2006). Те дори оспорват прилагането на основен елемент на комуникативния подход в преподаването, според който изучаващите езика трябва да следват родноезикови модели на правилна и уместна употреба. Сред техните аргументи се открояват два основни. Първо, английският като международен принадлежи на всички хора, които го говорят и използват като средство за общуване, следователно естествените носители не би трябвало да се считат за единствен и най-добър модел на подражание. Второ, хората, за които английският не е роден, също имат право да изградят собствена идентичност чрез разновидността на езика, която използват.

Други изследователи на английския като международен разглеждат въпроса за новите умения и компетентности, които изучаващите езика трябва да притежават днес (Георгиева 2002, Канагараджа 2014), като поставят акцент върху нуждата от разширяване на набора от педагогически цели и развиване на нови умения, които ще позволят на изучаващите английски да използват езика адекватно в ситуации на межкултурно общуване. Те настояват да се прибави межкултурен елемент към компетентностите, които традиционно се съдържат в термина „комуникативна компетентност“. Все повече е необходимо изучаващите да бъдат стимулирани да развиват „межкултурна комуникативна компетентност“, или способност да се общува с представители на различни култури (Байръм 1997, Георгиева 2002).

От казаното дотук става ясно, че в съществуващата литература по въпроса се явяват различни предложения от страна на изследователите за това какъде би следвало да поеме обучението по езика в контекста на глобализация. Сравнително малко от направените предложения обаче са базирани на нагласите и вярванията на изучаващите английски език. В настоящата статия се застъпва тезата, че тяхното изследване е важно, тъй като от това зависят в голяма степен приложението и успехът на предложените нови педагогически модели. Тя цели да обогати съществуващите изследвания и да предложи евентуални пътища, по които обучението по английски език следва да се развива.

Наблюденията ми върху българския културен контекст ясно показват, че в повечето случаи изучаващите английски език проявяват положително отношение към родноезиковите варианти на английския и по-конкретно към британския и американския английски (вж. Димитрова 2011, Димова 2017). В този смисъл те не подкрепят предложенията, които някои изследователи на

английския като международен правят за отдалечаване от нормите на естествените носители на езика. Изследване върху нагласите на студенти от специалност „Английска филология“ на СУ „Св. Климент Охридски“ установява, че анкетираните лица считат английския, говорен като роден, за правилна, естествена и престижна форма, която желаят да изучават (Димова 2017). Той се свързва с добре установени правила и модели на употреба, а изучаването му – с възможност за достигане до същността на езика и успешното му овладяване. Голяма част от информантите посочват, че следването на родноезикови норми е правилният подход. То не застрашава идентичността на изучаващия езика, а е знак за професионализъм и средство за развиване на познания и умения, които осигуряват способността за добро функциониране в различни сфери на социалния живот. Важно е да се отбележи обаче, че изследваните лица оценяват положително не само английския, говорен като роден, а и идеята за английския като международен език. Информантите показват положителни нагласи към тази употреба на езика и подчертават, че тя трябва да стане неизменна част от образователния процес в класната стая. Според тях освен трупането на езикови знания обучението трябва да включва и развиване на умения да се общува с хора с различен културен произход. С това те поставят акцент върху необходимостта от разширяване на традиционната перспектива и в голяма степен подкрепят предложенията на редица учени за развиване на межкултурна комуникативна компетентност при усвояването на езика.

Положително отношение на изучаващите езика към идеята за английския като международен установява и друго изследване, проведено сред студенти от специалност „Английска филология“ на СУ „Св. Климент Охридски“ (Димова 2018). Резултатите ясно показват, че изследваните лица възприемат английския като език, който излиза от границите на родноезиковите страни и се разпростира по целия свят. Информантите определят като важна и полезна неговата употреба за заличаване на езикови различия и свързване на хора от различни култури, както и за достигане до разнообразна информация и нови познания. Тяхната идея за английския като международен обаче е в голяма степен лишена от конкретно съдържание. Въпреки че определят английския като език, който излиза от кръга на естествените носители, развива различни форми и започва да играе важна роля в страни от целия свят, при изпълнение на задача, изискваща да опишат варианти на английския, те се фокусират върху характерните особености предимно на родноезиковите разновидности. Вариантите на английския, които се открояват в техните описания, спадат към вътрешния кръг от модела на Качру (1985), например британски, американски, канадски, австралийски, ирландски английски. Сравнително рядко се явяват описания на разновидности от външния и разширяващия се кръг, например индийски английски. Освен това начинът, по който информантите описват разновидностите на английския, извежда на преден план два вари-

анта: британския и американския английски. Информантите правят общи описания на тези разновидности (напр. „Американският английски е много приятен“), но и такива, които навлизат в детайли за специфичните им езикови особености („В британския английски буквата ‘r’ често не се произнася, когато е в края на думата“). Британският английски се описва като престижен вариант, основна форма на езика и международно приет модел за подражание. Американският английски е опростен и следователно лесен за разбиране и използване. Останалите разновидности получават предимно отрицателна оценка. Например австралийският английски се определя като странна форма на езика, ирландският английски притежава много чудатости, а индийският английски се говори бързо и е труден за разбиране. Всичко това ясно показва познания и положителни нагласи предимно по отношение на две разновидности: британския и американския английски. Резултатите не са изненадващи, като се има предвид традиционното доминиране на двете разновидности при преподаването на английски език в класната стая. Логично е изучаващите езика да притежават най-много информация за тях, както и да ги оценяват положително. Подобни познания и нагласи обаче влизат в открито противоречие с развитието на английския като международен и все по-честото му използване от хора с различен езиков и културен произход. Изучаващите езика, които имат абстрактна идея за английския като глобален език, както и знания и положителни нагласи, свързани предимно с две негови родноезикови разновидности, е възможно да се окажат неподготвени за срещата с говорещия английски свят. Той надхвърля далеч границите на родноезиковите варианти и включва ясно изразената тенденция към възникване на нови разновидности, повлияни от местни езици и култури. Все повече ползватели на английския включват в разновидността на езика, която говорят, елементи от други езици, подчертавайки по този начин пестротата и многостранността на английския език в днешно време.

Направените наблюдения върху нагласите на изучаващите английски език очертават определени пътища, по които преподаването на езика може да поеме в контекста на глобализация. Според резултатите обучението по английски език не би трябвало да се движи в посока на отдалечаване от нормите на естествените носители на езика. Родноезиковите разновидности на английския продължават да печелят доверието на изучаващите и следователно могат да служат като рамка или модел за сравнение в процеса на усвояване и ползване на езика. Все пак разновидностите на английския език изискват едно ясно обособено ядро от стандарти, което да служи като обединителен център и ориентир за различните ползватели на езика. Необходимо е обаче разчупване на традиционните педагогически модели.

Преподаването на английския трябва да включва разширяване на традиционния фокус, вниманието на изучаващите трябва да бъде насочено към раз-

витието на езика и превръщането му в средство за международно общуване. Акцент трябва да бъде поставен върху всички онези фактори (исторически, политически, икономически и социокултурни), които са били и продължават да бъдат причина за превръщането на английския в международен. Изучаващите езика трябва да се сблъскват с английския не в единствено, а в множествено число. Една от основните части на обучението по английски език би следвало да бъде разглеждане на различни негови разновидности и ситуации на употреба. Важно е изучаващите да бъдат ангажирани с изпълнението на задачи, които включват слушане и четене на текстове, покриващи възможно най-много варианти на английския. По този начин те по-лесно ще осъзнаят променения характер на езика и ще бъдат по-подготвени за срещата с неговото многообразие.

Особено място трябва да бъде отделено на употребата на езика като лингва франка, както и на факта, че успешната комуникация често зависи не само от добрите познания по езика и способността да се създават смислени устни и писмени текстове, а и от наличието на умения за межкултурно общуване: например употреба на стратегии за идентифициране на социални практики, поведенчески и езикови модели, различаващи се от собствените; стратегии за промяна на речта и доближаване до комуникативните модели на събеседника; стратегии за установяване на вложения смисъл при употребата на езика, преодоляване на различия и достигане до някакво сравнително общо разбиране; стратегии за разрешаване на възникнали в общуването проблеми. Изучаващите английски трябва да имат ясна представа, че успешното функциониране в ситуации на лингва франка общуване изисква добавяне на межкултурен елемент към списъка с компетентности, които традиционно се побират в термина „комуникативна компетентност“. Особено важно е те да бъдат стимулирани да развиват умения за межкултурно общуване. Полезно за тази цел може да бъде разглеждането на устни и писмени текстове, които включват комуникация между говорещи английски, чиито родни езици се различават, както и въвличането на изучаващите в изпълнението на задачи, които изискват от тях да комуникират с представители на други култури, като например онлайн комуникация с класове от други държави и реализиране на общи проекти.

И накрая, предоставената на изучаващите социокултурна информация, свързана с английския език, трябва да засяга култури от целия свят. Несъмнено това ще помогне на изучаващите да разширят своите познания за начина, по който езикът се помества в определени културни пространства, както и за специфичните културно обусловени очаквания на носителите на езика по отношение на неговата употреба. Разширяването на социокултурната информация, разглеждана в класната стая, ще даде на изучаващите по-конкретна представа за английския като международен език и ще ги направи по-подготвени за участие в ситуации на межкултурно общуване. Начините за включване

на различна социокултурна информация в образователния процес са много – обсъждане на текстове, проучване на определени социални групи и анализиране на техните поведенчески практики и езикови модели и др.

Изучаващите обаче няма как да се запознаят с всички разновидности на английския и всички негови култури в рамките на класната стая. Ето защо е важно те да бъдат стимулирани да развиват умения за самостоятелно учене.

Библиография

- Георгиева, Мария. *Обучението по английски език в контекста на глобализация – нужда от нови подходи*. <https://liternet.bg/publish28/maria-georgieva/obuchenieto.htm>, 2012, 03.06.2018
- Димова, Ирена. Английският като международен език и нагласите в българския културен контекст. (Под печат) – *Проблеми на социолингвистиката. Обществени процеси и тяхното отражение в езика*, 2018/13.
- Byram, Michael. *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*. Clevedon: Multilingual Matters, 1997.
- Canagarajah, Suresh. In search of a new paradigm for teaching English as an international language. – *TESOL Journal*, 2014/5(4), 767–785.
- Dimitrova, Snezhina. English as a lingua franca and the teaching of English pronunciation at Sofia University in Bulgaria. – In: *English Studies in a European/Global Context: Current Issues, Future Trends*. (Ed. by Zoran Ančevski and Rumena Bužarovska) Skopje: Blaže Koneski Faculty of Philology, 2011, 63–72.
- Dimova, Irena. English as an international language: Speakers' attitudes and their implications for teaching practices. – In: *New Paradigms in English Studies. Language, Linguistics, Literature and Culture in Higher Education*. (Ed. by Emilia Slavova et al.) Sofia: Sofia University Press “St. Kliment Ohridski”, 2017, 67–81.
- Georgieva, Maria. On developing intercultural communicative competence in EFL learners. – In: *Smaller Languages in the Big World: Sociolinguistics and ELT*. (Ed. by Thomas Desmond and Maria Georgieva) Sofia: British Council/Lettera Publishers, 2002, 146–159.
- Jenkins, Jennifer. Points of view and blind spots: ELF and SLA. – *International Journal of Applied Linguistics*, 2006/16(2), 137–162.
- Kachru, Braj. Standards, codification and sociolinguistic realism: The English language in the outer circle. – In: *English in the World: Teaching and Learning the Language and Literatures*. (Ed. by Randolph Quirk and Henry G. Widdowson) Cambridge: Cambridge University Press, 1985, 11–30.

- McKay, Sandra. *Teaching English as an International Language: Rethinking Goals and Approaches*. Oxford: Oxford University Press, 2002.
- McKay, Sandra. Toward an appropriate EIL pedagogy: Re-examining common ELT assumptions. – *International Journal of Applied Linguistics*, 2003/13(1), 1–22.
- Modiano, Marko. Ideology and the ELT practitioner. – *International Journal of Applied Linguistics*, 2001/11(2), 159–173.
- Seidlhofer, Barbara. Closing a conceptual gap: The case for a description of English as a lingua franca. – *International Journal of Applied Linguistics*, 2001/11(2), 133–158.

Гл. ас. д-р Ирена Димова

Катедра „Англицистика и американистика“

Факултет по класически и нови филологии

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Адрес: бул. Цар Освободител № 15, 1504 София, България

✉ irenadi@mail.bg

Assist. Prof. Irena Dimova, PhD

Department of English and American Studies

Faculty of Classical and Modern Philology

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Address: 15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, Bulgaria

✉ irenadi@mail.bg